

השתתף במשא ומתן עם מדינות ערב שנערך שם ב"ארמון השושנים" בשלהי מלחמת השחרור, בהגיעו הישר משדות הקרב. היום הארמון משמש קזינו, כמו כדי לחדד את המרחק ההיסטורי בין אז לעכשיו.

ביקורת נמתחה על הספר, שהוא מתאר התנגשויות דמים שאירעו בימים ההם; למשל: מבקרת ספרותית אחת, שכחתי את שמה, רגזה על שאני מספר כי הוריו של יצחק רבין נפגשו לראשונה כשהגיעו שניהם לעיר העתיקה בירושלים ערב מאורעות 1920, הוא חייל משוחרר מן "הגדוד העברי", היא חובשת. למה אני צריך לתאר את הפגישה תחת אש? - קבלה המבקרת. עניתי לה בשאלה: מה היא רוצה? זה שהם נפגשו בנסיבות הקשות ההן זו עובדה, אז מה היא רוצה, ש"אדלג" על הפגישה כי היא לא נערכה באווירה רגועה, שאין ספק שהייתה רצויה יותר? או שאספר שהיא נערכה על שפת אגם שלו, כשברבורים צחורים שטים במימיו?! בעניין זה לא היו לי לבטים: לא ברחתי מעובדות היסטוריות; נעצתי אותן בספר במסמרות פלדה, כי רק ככה יכירו הנערים והנערות של היום את התקופה ההיא. ככה גם כתבתי על מות אמו של יצחק רבין בהיותו בן 16 בפרק "שלום, אימא". הרי אין טעם "לצבוע בוורוד" עובדות חיים, וגם המוות הוא חלק מהם. ילד אחד שקרא סיפור שלי, "מול החיילים האנגלים", שהתפרסם באתר "כנפיים" של מט"ח, כתב לי בדואר אלקטרוני: "אני מקנא בך, שחיית בימים ההם." הוא גם ניסה להקביל אותנו, ילדי המדינה שבדרך, אל הילדים הערבים בשטחים, ועורר שאלה, שאכן צריך לדון בה, על השוני והדמיון בינינו לבינם. מבחינה זאת הספר יכול לשמש מנוף לדיון בהווה עכשווית מאוד.

ארץ אגדה

מאת: עמוס בר

כיצד נולד הספר?

לפני שנים אחדות הכריז משרד החינוך על הנושא הלימודי המרכזי במערכת החינוך, "מאה שנות התיישבות". הייתי אז העורך של של "פשוש", עיתון הילדים של החברה להגנת הטבע.

התלבטתי רבות: כיצד נטפל בנושא בעיתון "פשוש"? כיצד נפגיש את רבבות הקוראים הצעירים עם הנושא המרתק הזה, ואיך נגיש את החומר באופן שכל ילד ישמח לפגוש את המתפרסם בנושא, יחוש כלפיו אמפתיה ויזדהה עם ראשוני ההתיישבות?

עמדו לנגד עיניי כמה אפשרויות מקובלות:

א. להביא את דברי מנהיגי היישוב שקראו בזמנו לנוער להתיישב בקצווי הארץ.

ג. לספר את קורותיהם של יישובים שהיו לסמל ההתיישבות, כמו המושבות גדרה וחדרה, המושבים נהלל ובאר-טוביה והקבוצים דגניה ומרחביה ועוד

ג. לפנות לראשי המדינה כיום ולבקשם שיסבירו לילדים קוראי "פשוש" איך הם רואים את חלוצי ההתיישבות לפני מאה שנים.

אך כל האפשרויות הללו נפטלו על הסף, כי היה ברור לי שהקוראים הצעירים, או שלא יקראו פרסומים כאלה או שלא יפנימו את שקראו וישכחו את הדברים.

ואז נזכרתי שבפגישותיי עם ילדי בתי-ספר מטעם "אמנות לעם" או "סל תרבות ארצי" נוכחתי שהמאזינים הצעירים אהבו מאוד את סיפוריי על ימי ילדותי בתל-עדשים, מושב שהשתייך גם הוא למסגרת הזו של "ראשית ההתיישבות" בארץ-ישראל. הילדים היו מרותקים לסיפורים, וכשערכת את הצבעה איזה סיפור הם מעדיפים התוצאה הייתה - תמיד תמיד, ממטולה עד אילת - רוב מוחלט לסיפורי הראשונים. וכך נפל הפור: בכל אחד מגיליונות "פשוש" אפרסם סיפור או שניים מסיפורי היישובים הראשונים וגם מאלה שעלו להתיישבות מאוחר יותר.

מתוך "ספר המיקוד" של "בזק" ריכזתי את שמותיהם ואת כתובותיהם של כל היישובים בארץ - הקטנים, הבינוניים והגדולים - וביקשתי שישלחו חומר מימים עברו מהארכיונים שלהם - מכתבים, חוברות, עלונים, ספרים וכיו"ב.

להפתעתי ההיענות הייתה עצומה. הדואר של החברה להגנת הטבע כמעט התמוטט מהעומס. במערכת "פשוש" נערמו ערמות של חומר מודפס. הטלפונים לא הפסיקו לצלצל בשאלות ובהצעות ואף בבקשות להתראיין.

התברר לי שאנשי הארכיונים של רוב היישובים בארץ, השוקדים על איסוף חומרי ההיסטוריה של יישוביהם, הרכונים על שולחנות עמוסי תעודות, מסמכים, מכתבים ושאר ניירות, מצפים בסתרי לבם שיבוא גואל מבחוץ המתעניין בחומר שלהם.

עתה התחיל השלב השני - קריאת החומר שהגיע. אודה ואתוודה: הוקסמת! נשאבתי לעולם מופלא, מרתק ומעניין, עולם של מחסור ועוני, התמודדות בקשיי העמל, אמונה בדרך ומסירות, אירוועי ביטחון קשים וסכנת חיים וגם הרבה זיכרונות ילדות על חיי הילדים בראשית ההתיישבות, לפני עשרות שנים, בטרם היות חשמל וכמובן רדיו וטלוויזיה, מחשבים וכיו"ב. ימים ולילות הקדשתי לקריאת החומר, למינו ולסימונו. לו רק יכולתי, הייתי מפרסם את כל החומר כולו... פתאום גיליתי שלכל יישוב יש אופי משלו: יש יישובים שהחומר הארכיוני שלהם רציני וכבד. יש יישובים שהחומר שהתפרסם אצלם כמוהו כפרסומי מוסדות, כמו קול קורא של הקרן הקיימת לישראל; יש יישובים שהשפה העברית שלהם עילגת ומלאת שגיאות; ויש יישובים שהארכיון שלהם גדוש הומור, שמחה וצחוק, ואפילו אירוועים קשים ומסוכנים כתובים בהומור המעלה חיוך וצחוק על שפתי הקורא.

עתה החל השלב הקשה ביותר - שלב המיון: מה נפרסם? וזכרו: אנו עדיין ב"פשוש",

ב"מאה שנות התיישבות". שטח העיתון מוגבל; יש מדורים קבועים. ומה עושים? ראשית הוחלט שהמדור יפורסם לאורך כל השנה ונרחיב אותו ככל שנוכל. ומיד פניתי אל המעצבת והמאיירת שלנו, נורית צרפתי, מכיוון שגם היא "בוגרת" ההתיישבות העובדת, בת קיבוץ העוגן, וכמובן קיבלתי בחיבוק את עיצוב המדור שלה ואת סגנון הציורים, שהיה יפהפה, מיוחד וברוח הימים ההם. תגובות הילדים היו נלהבות. מכתבים רבים, עם בקשות מיוחדות, עם ציורים ועם שאלות, גדשו את תא הדואר שלנו... ורק דבר אחד נותר מונח כאבן על לבי: הנושא "מאה שנות התיישבות" הולך ומסתיים ביחד עם שנת הלימודים, ומה יהיה על החומר הרב שעדיין היה מונח על מדפי המערכת?

עתה התגבש בי הרעיון, ופניתי להוצאת "ידיעות אחרונות" והצעתי לפרסם קובץ סיפורי אגדות אמיתיות מימי ראשית ההתיישבות כספר נוסף לספרי האגדה שלי - "פרחי אגדה" ו"ציפורי אגדה". לשמחתי הרבה תשובת ההוצאה הייתה חיובית, וסיפורי הראשונים הופיעו בספר "ארץ אגדה", כמובן עם האיורים המופלאים של נורית צרפתי המלווים את האגדות האמיתיות.

אך עתה התברר לי שבקצות המחנה יש התוהים, תמהים ושואלים: "הכיצד אתה מתפעל מראשוני המתיישבים דווקא כיום, כשהציונות הוכנסה במרכאות כפולות, כאשר אנו יודעים שרבים מהמתיישבים הראשונים היו תמהונים, מוזרים, רחוקים מדבר אמת ובמידה מסוימת מטורפים...? ותשובתי: בימים אלה אני עוסק בעריכה ובהגהה של "שבעה שערי שירה", אנתילוגיה בת שבעה כרכים על שירת ארצות אירופה ואמריקה. בכרך ה' של האנתילוגיה מופיעה יצירה של משורר אמריקני לא ידוע, אדגר לי מסטרס, ושמה "מבחר נהר ספון", ובה הוא מדובב מתים בחלקת קברים על גבעה לגדת הנהר ספון. כל אחד משוכני העפר מספר בקצרה את סיפור חיי החושף אגב כך זווית מיוחדת במינה בסולם הערכים של עיירה אמריקנית במערב התיכון; למשל: בעל שרעייתו הורידה אותו ביגון שאולה מספר על רשעותה של אשתו, והיא משיבה לו מקברה מנה אחת אפיים; שופט רם מעלה בחייו מתלונן שקברו עלוב ונשכח לעומת מצבתו המרשימה של אחד מהשפוטים שלו; כומר העיירה מספר על ניאופיו. וכך המשורר מונה וכואב את כסילותם של חלוצי ההתיישבות בארה"ב, אולם קשה שלא לחוש את חיבתו הגדולה של מסטרס אל גיבורי הקרתנים, אל אותם "האמריקנים האמיתיים שחוללו את גדולתה של ארצות-הברית".

וכך גם אנוכי הקטן יכול לספר לכל המעוניין להקשיב: "אולי בין ראשוני ההתיישבות היו רבים תמהוניים וכיו"ב, אבל הם היו הישראלים האמיתיים שחוללו את גדולתה של ארצנו הקטנה - ישראל". וראוי שנזכור אותם ונשוב ונספר על מעלליהם.